

יום א' י"ח תמוז תשע"ה

באר הגולה 82

הלכות תפלין סימן לב

ג ***ליתקבם בדיו (ז) בדיו (ס) נסן שחר, *דיבין שיש בו מי עפצים *בין שלא במי עפצים:** הגה ולתקבלה יחמיר לכתב בדיו העשויה (ח) מעשן (ו) עצים או שמנים שרורים במי עפצים (מחילל סיי קיט), וכמו שיתבאר ביוה"ד דעה סימן רעא. **הכתב אפלו (ט) אות אחת (י) בשאר מיני עכעונים או כוהב, *הרי אלו פסולין.** **ואם זרק *עפרות וזה על האותיות, (יא) *מעביר וזהב וישאר כתב התחתון וכשר; אבל אם זרק וזהב**

ג שבת ק"ד ד"ה
בפרק א מהלכות
תפלין והנהגת מינוני
שם ה"ה א"ש ה שם
במקרא ו בתי"ש
לפי המנהג יוסף

שערי השוכה

(ס) שחר. ענה"ט. ומ"ש בשם דב"ש לענין סתם יינם, עין שם בסיון קסד דמס"ס בה: מי"מ דבר שפירשה וכתבת כפה אנכית של שם חמור טפי ונכון לקשר עצמו בשחר לנו ולמרחיק מן העוור והיוה"ה לו, עין שם. ועין שם שכתב להספק אם מותר לכתב תו"מ בקלמס של עוף טמא, דשקא בין שאינו נכר ממש של אסור לאחר הכתיבה אינו דומה לעורות וגידים של הטמאים ע"ש:

יעם, הבר"ש טוואל ס"י קסב"קסד, ד"ה אלהיו סימן לה, ועין באר"עשק סימן קסד

באר היטב

(ס) שחר. עין בבית יוסף: אין לתקשות הא הבריתא זו דפי' הבונה אוקימנא לה בפרק הקומץ בס"ת ולא בתפלין ומזוזות, על ההיא דאמרין סתם אבגנא להו שמים ושלש ואחת מהו וכו' ומתהרין כי פנא ההיא בס"ת ע"ש. וכו"ה הוספות בפרק במה מדליקין דס"ת בעי דיו מסוגיא זו דפסקי' השולחן, עין ב"ר אהרן ששלשבו. מפר לכתב הרי"מ בדיו הנעשה משתם כטב מ"א: לא ראיתי לא מהגדולים שענה כן ע"ש:

באר הגולה

ראשון, פסול: * **יתקבם בדיו שחר.** ועין במב"ם פרק א מהלכות תפלין שכתב, דהתלכה למשה מסיני ונאמר שיהיו כתובים בדיו לא נאמר רק למשה שחר מיני עכעונים כגון האדם והזרק וכיוצא בהן, משמע דבכל דבר שיצא מפה מראה שחר בדיו כשר וזרע שיהיה מתקנים; וכן כתב מהלכות ספר"תורה: אחד מבי' דברים שהולכים ספר"תורה הוא אם נכתב בלא שחר העומד. ואם היה הפקעה דומה למראה הפסול [שקורין בלשון אשכנז בלא"ה], נראה לעניות דעתי שיש להחמיר בזה, וראיה מלשון מו"צ: ככתבא כשרה פריהתא טרפה, דאף דהמקב"ם משמע דהלכה לא נאמר רק שיהיה מראה שחר, ובכונה לקמן בסיון לו: דהיציגות שיש עליה גס"כ וכן הלכה למשה מסיני דצריכה להיות שחר די בשחרות שהיא כחל, שאני כתב שפיר שהיתה התלכה שכתב בדיו, אף דדיו לא היקא לכתב"ם, והוא הדיו כל מראה שחר, אבל על"ל"שנים שיהיה מראיתו שחר כמו דיו, וכל"שכן לפרש ה"ה א"ש ושאר פוסקים דסוברים שדיו ממש בעינו, מראה כחל פנאי אינו בכלל דיו, אף צריך לענין קצת, דאס"כ, אם היה מראית הדיו דומה למראית העובר גס"כ אינו בכלל דיו, וכדוכח בגנה כ. ע"ה דמראית הדיו שחר יותר ממראית העובר, דאמר שם: שחר כדיו טמא, כעובר, הוא בכלל ד"הא מכן וסחור; ואס"כן אמאי אמר במד"ר "שחרות צעיר" אלו האותיות? אף אין למדין הלכה מן האגדות, אי נמי יש לומר דהשחר כעובר הוא שחר גס"כן בדיו אבל כדיו הלח, והוא גס"כן טהור כמובח שם במקרא. ואפלו אם טעו"ט להיות שחר לגמרי אחר הפתיחה, יש לענין בזה טובא אי כשר דיעבד, דהלא התלכה נאמר שיהיו כתיבין בדיו, כדאימא בירושלמי, ולא נאמר שיהיה כתיב בדיו גס"כ בדיו; ולשון השלחן ערוך גס"כן משמע דעת המתייב"ה היה הדיו שחר, ויש לפרש עוד דכונת השלחן ערוך: כל שהוא שחר, אפלו ממי עפצים ונקנתותם, ודלא כרובנו תס, יכמו שבאר בבית יוסף, וצריך עיון: * **בין שיש בו מי עפצים** או מקמא ומי עפצים * **בין שלא בדיו (ז) בדיו (ס) נסן שחר, *דיבין שיש בו מי עפצים *בין שלא במי עפצים:** הגה ולתקבלה יחמיר לכתב בדיו העשויה (ח) מעשן (ו) עצים או שמנים שרורים במי עפצים (מחילל סיי קיט), וכמו שיתבאר ביוה"ד דעה סימן רעא. **הכתב אפלו (ט) אות אחת (י) בשאר מיני עכעונים או כוהב, *הרי אלו פסולין.** **ואם זרק *עפרות וזה על האותיות, (יא) *מעביר וזהב וישאר כתב התחתון וכשר; אבל אם זרק וזהב**

משום דאפלו אם הוא עשוי מקנקנתות ומי עפצים או מקמא ומי עפצים כשר, דשני מינים ביחד נקרא דיו, ודלא כרובנו תס דאוסר בזה, וכמו שבאר בבית יוסף וכן באר הג"ה בסיון תרצא לקמן וגם בסיון זה רמז לזה, דלזה לא כתב השלחן ערוך רק "שיש בו" ולא כתב "אפלו אם הדיו הוא מעפצים בלבד", ומלש"כ בזה לש"ת הפרי"מגדים; ולזה בא הנ"מא והוסף דלכתחלה יש להחמיר שלא לעשותו מקרב מקנקנתות או בגמא משום דהוי כתב שאין יוכל להחמיק, וכמו שכתבאר ביוה"ד דעה בסיון רעא שער י' ודוקא בדיקאם כשר ונקנתות כשר יוכל להחמיק, וכדאימא בכו"ה דף י' במשנה, וכן מוכח בנרמ"א פ"א מהלכות תפלין ה"ד ע"ש. ואין פנא הנ"מא לומר דלכתחלה דוקא מעשן ולא מעצים ונפיקה ונעין מ"א וא"ר, והרי ביוה"ד דעה בסיון רעא הנ"מא נופא כתב דלכתחלה יותר טוב שיצא מקרב הכא מן העץ, אמר"ק מציאת בעו"ה בעלת תמיד שפרש בן, אי נמי יש לומר דכונת הנ"מא למעט מה שכתב בבית יוסף סתם "בדיו שחר", דמשמע כל שהוא שחר כיון שהוא מתקנים והוא נכר על הקלף דיו הוא, וכמו שכתב בבית יוסף בשם רבנו שמחה, ולזה בא הנ"מא והוסף דלכתחלה יחמיר בדבר רבני תס דוקא בא מן העץ: * **בין שלא בדיו.** עין לקמן בסיון תרצא וביוה"ד דעה בסיון רעא שכתב השלחן ערוך, דאם כתב במי"עפצים ונקנתותם כשר, כתב הפרי"מגדים: מדלא הוכיח גמא משמע דאף אם לא הטיל בהן גמא כשר. ועין עוד בדבריו שמתמקק לדנוא, אם דוקא על"די שניהם ביחד כיון דאין בהן גמא, או אפלו בכל אחד יכול לעשות דיו כיון שהוא שחר, ותנ"א בבאורי' בסיון זה ובסיון תרצא פוסק דמי"עפצים בלבד או מקנקנתותם בלבד פסול אפלו דיעבד, דלא מקרי דיו כי לא שני מינים ביחד: מ"עפצים וגמא אי מ"עפצים ונקנתותם, ומקמא ונקנתותם יחד בלי תערובת מ"עפצים או עשן עצים ושמים לא ברי"ה לי דעת הג"ה בזה, והגאון מהר"ם בנעט בבאורי' על המדרכי פתח"ה, ובנקנתותם לבד או בגמא לבד מחמיר אפלו בדיעבד כדעת הג"ה; ובתשובת משנה"ה יעקב סימן לח מחמיר אפלו במי"עפצים ונקנתותם יחד בלי תערובת גמא, עין שם. והגם בדב"עבד בדיא אין להחמיר ולפסל במי"עפצים ונקנתותם יחד, נגד פסק השלחן ערוך בסיון תרצא וביוה"ד דעה רעא, על"ל"שנים לכתחלה פנאי יש לזהר פדכיו, שאם הוא עושה דיו ממי"עפצים אפלו אם הוא מערבב עם קנקנתותם לא יעשהו בלמי תערובת גמא, והוא הדיו דמ"עפצים וגמא בלחוד נמי שפיר דמי. ועין שם בתשובת משנה"ה יעקב שמיא תרפה פוסקים סתמא לכתביו; גם כתב שם בתשובה דלכתחלה יש לזהר לעשותו על"די בשול, כדעת הנ"מב"ן וכו', והוא דאפשר: * **הרי אלו פסולין.** ואם הוא אות ראשון, או שכתב בו כל קו ורצעה אחר"ק בכתב"ה ומוזוזות להעביר קלמס כסדרן עליתן בדיו, צריך עיון אם מקני, פרי"מגדים במשנה"ה וזהב אות טו; וסתם"ס"ס"ס בסיון רנו ב"ה"ד דעה פסק דמספק פסול, דהוא בכלל דיו על"גבי סקנא, עין בגו"ט יט ע"ה, והדיו עם האליה רבה⁽¹⁾, דלא כהפ"י"מגדים שפסקה בזה, עין שם: * **עפרות וזהב.** והוא הדיו שחר מיני עכעונים על הרי' דפוסל בזה להכתב, וכו' לא שך מקמא ומעבד, ואף אם רצה אחר"ק למעבד בדיו על העכעונים וכוהב, פסק העלת תמיד והאליה רבה דלא מה"ה⁽²⁾, וזהו שכתב אחר"ק: "על אות מאופקד אין לו פקנה", כלומ', אפלו רוצה לחפות בדיו מלמעלה פסול; וראיה זו דעת הפרי"מגדים⁽³⁾, עין שם. ובאמת לעניות דעתי יש לענין בזה אם יש בזה אפלו פסול פסקה⁽⁴⁾, כמו דיו על"גבי צבע, אחר דכתב התחתון וגם העליון הוא כתב"ה דיו, ואין כאן מקום להאריך: * **מעביר וזהב.** הפרי"ה כתב: עין ביוה"ד דעה סימן רעא שכתב שם בשם ריב"ש דיש לחש משום כתב כקמ"ר אם יש תרפה אומית בן בכמה דפין, וכן כתב הלח"ה חמדות; וקאל"ה רבה השיג עליהם דהרי"ש

שער הציור

(1) באר היטב: (1) ב"ה: (2) רמב"ם:

תרצ"ה: 1 מי נח"ש.

הלכות תפילין סימן לב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ז]

בדיו שחור⁽⁶⁾.

(6) מביא לסעיף ג. מוכח בגמרא (שבת קג, ב) שאם כתב שלא בדיו, יגנוז, וכן כתוב בירושלמי (מגילה פ"א ה"ט) הלכה למשה מסיני שיהיו ספר תורה, תפילין ומוזות נכתבים בדיו.

ונחלקו הראשונים במהות הדיו, ושלש שיטות מצינו בדבר.

א. דעת הרמב"ם (פ"א מהל' תפילין ה"ד-ה, ובפיה"מ סוטה פ"ב מ"ד) שכל צבע שחור המתקיים כשר לכתוב בו, ולא נאמרה הלכה לכתוב בדיו אלא למעט שאר מיני צבעונים. אמנם, לכתחילה צריך להיות כתב היכול להימחק, ולכן לכתחילה אין לעשות את הדיו ממי עפים וקנקנות, כיון שדיו כזה אינו נמחק.

ב. דעת הרא"ש (הל' ספר תורה סי' ו) שצריך דוקא דיו ואין די בכל צבע שחור, ומ"מ יכול לעשותו ממי עפים וגומא וולענין דיו ממי עפים וקנקנות, ראה ביה"ל ד"ה בין שלא, בשם המשכנות יעקב.

ג. דעת רבינו תם (גיטין יט, א תוס' ד"ה דיו) שדיו הוא הנעשה משרף מיני עצים הידועים לעושי הדיו, וכמבואר בגמרא (שבת כג, א) שכל השרפים יפים לדיו, ואם עשאו ממי עפים פסול.

[משנ"ב ס"ק ח]

ודיו העשוי ממ"ע עפים בלבד בלא קומא [שקורין בלשון אשכנז קומא] או מקנקנות בלבד, פסול אפילו ד"ע בד"ה.

(7) ואף הנעשה מגומא בלבד, כתב בביה"ל (ד"ה בין שלא) שפסול.

[משנ"ב שם]

מתר לכתב תפילין ומוזות בדיו הנעשה מפתם יינם⁽⁸⁾ וכו', דיו אין צריך לעשות לשמה⁽⁹⁾.

(8) ואף על גב שיקימא לן שצריך דוקא 'מן המיתר בפיך' (בדלהלן ס"ק קסו), כתב בשו"ת דבר שמואל (סי' קסב) ששונה דין יין, כיון שנתקלקל ואינו ראוי לאכילה, ושוב אין בו איסור. ועוד, שאין זה מין האסור באכילה, שדבר אחר גרם לו פסול, וכמבואר בשו"ע להלן (סלי"ז) שמותר לעשות את עור הבתים מעור נבילות וטרפות, משום שדבר אחר גרם להם את הפסול.

(9) אמנם להדדור מצוה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רטו) שמן הזהירות להדר אחר דיו שנעשה לשמה, וכן מבואר במקדש מעט (יו"ד סי' רעא ס"ק לח) שלפי שיטת הבעל המאיר (סוכה ד, ב בדפי הרי"ף) יש לעשותו לשמה.

ודיו שחור הנמכר בשוק [וכנון בעטים] שלא נעשה לשם כתיבת סת"ם, כתב בשו"ת הר צבי (אורח ח"א סי' כז) שבדרך כלל אינו שחור ממש ואין לכתוב בו סת"ם. והמשנת הסופר (סי' ג ס"א ביאור הסופר ד"ה בדיו) כתב שאין להשתמש בו מפני שאינו שחור, ולא נעשה מן העץ, ומשום כן דבר טמא שאינו מן המותר בפיך, והרבה פעמים אינו מתקיים ובמשך השנים משתנה צבעו, ועוד, שלכתחילה יש לעשותו על ידי בישול, כמבואר בביה"ל (ד"ה בין שלא).

ולענין עט הנקרא רפידוגרף, כתב בשו"ת שבט הלוי (שם) שמלבד שחור בו המעלה של דיו שנעשה לשמה, יש גם ענין שלא לכתוב בעט שעשוי מברזל, שאף שמבואר בבני יונה (יו"ד סי' רעא ס"ז) ובקטת הסופר (סי' ג ס"ז) שאין פסול בקולמוס של ברזל, מ"מ יש בזה חסרון משום שנוקב, ועוד, שמבואר בערוך השלחן (יו"ד סי' רעא סל"ח) שאין לכתוב סת"ם בברזל, מפני שהתורה מארכת ימים והברזל מקצר, ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת שבט הלוי במקום אחר (ח"ב סי' קלו) שלכתחילה אין לשנות מהמנהג לכתוב בנוצה. אכן, לענין עשיית התנים בעט זה כדי להקפיד על דקותם, כתב שיש ללמד זכות על העושים כן, אף שברור שבדורות הקודמים היו צדיקים ואנשי מעשה מהדרים לעשות גם את התנים בכל הדקדקים שניהנים בכתב עצמי.

ודיו הנעשה לשם כתיבת סת"ם, כתב בביה"ל לקמן (סי' מב ס"ג ד"ה כי האי נונא) בשם המשכנות יעקב, שאין להשתמש בו לדבר חול. כיון שהזמנה לנוף הקדושה מילתא היא, אלא אם כן הונחה מתחילה בשעת עשייתו שיוכל להשתמש בו, ולמעשה נשאר הביה"ל בצ"ע אם הלכה כדבריו, ועל כן כתב שיותר טוב להתנות תנאי זה מותרת.

[ביה"ל ד"ה יכתבם]

ואפילו אם טבעו⁽¹⁰⁾ להיות לשחר לגמרי אחר הכתיבה.

(10) של הדיו הכחול.

[ביה"ל ד"ה הרי אלו]

והדין עם האלה בכה⁽¹¹⁾.

(11) שסובר שאין מועיל להעביר קולמוס בדיו שחור על גבי צבע אדום.

[ביה"ל ד"ה עפוח זהב]

פסק העלית-תמיד וְהָאֵלֶּה נֶקְּהָ דְּלֹא כְּתִיב⁽¹²⁾ וכו', וְהָאֵלֶּה זוּ נֶקְּהָ הַפְּרִי-מִדְּבַר⁽¹³⁾ וכו', יש לענין קנה אם יש קנה אפילו פסיל ספק⁽¹⁴⁾.

(12) וכמו שנתבאר בביה"ל בדיבור הקודם, שכתב על גבי כתב אינו כתב אפילו בדיו על גבי סיקרא.

(13) שם (משנ"ב ס"ק ב) כתב שיש לומר שדוקא באזכרה אין לעשות כן, שתיכף כשמעביר דיו על מוקצת האות טרם השלמתה, הרי הוא כמחוקק, שהרי מכל צבע אינו כתוב אלא חצי מן האות, מה שאין כן בשאר תיבות אפשר שמותר.

(14) וכן לענין כתב על גבי כתב שהכתב השני לא נכתב לשמה, כתב בביה"ל להלן (סי"ז ד"ה ואינו) שיוכל להעביר עליו קולמוס לשמה ומועיל ממה נפשך, אם כתב השני אינו נחשב כתב, הרי הוא מיתכשר בראשון, ואם כתב השני נחשב כתב, הרי הוא מיתכשר בעליון, והוא הדין כאן יהיה כשר ממה נפשך, וראה ביה"ל לקמן סי' לג כ"ד ד"ה פסול.

הלכות תפלין סימן לב

ביאורים ומוספים

שמות להפריד האותיות בחול המועד, והיינו משום שאין זו כתיבה.

(24) ושם בביה"ל (ס"ב ד"ה בכל) כתב, שלא דוקא להפריד האותיות, אלא הוא הדין אם היה הפסק גדול בין האותיות עד שנראית כתיבה כשתים, והמשיך את האות לפניה כדי שתהיה נראית כתיבה אחת, שכיון שלא חסר בצורת האות, אין הדבר נחשב כתיבה, ולפיכך כשר בדיעבד כשנעשה על ידי פסולים.

[משנ"ב ס"ק יח]

אפילו כתב בשמאלו כשר (25) וכו', שצנחן לכתחלה שלא לקבלו לסופר (26), וקריעבד אין לאסור (27).

(25) וכמו שכתב המג"א (ס"ק ד), וכתבו הפמ"ג ורעק"א (שם) שמקירו מהגמרא בשבת (קג, א) שהשולט בשתי ידיו וכתב בשמאל חייב, ומוכח שדרך כתיבה הוא, והוא הדין שכשר לענין סתים.

(26) משום שלענין הנחת תפלין נחלקו הראשונים באיזו יד עליו להניח תפלין, והובאו דעותיהם בשו"ע לעיל (סי' כז ס"ו), ובגמרא במנחות (לו, א) דרשו 'וקשרתם וכתבתם', מה כתיבה בימין אף קשריה בימין, וכתב הלבוש שכך גם דורשים להפך מה קשריה בימין אף כתיבה בימין, ואם כן לכתחילה אין לקבלו לסופר כדי שלא להיכנס למחלוקת באיזו יד עליו לכתוב.

(27) ואיטר שהרגיל את עצמו לעשות את מעשיו הקבועים ולכתוב בימין, ורק כמה מעשים עושה בשמאל, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' ד) שאף הפמ"ג יורה שכשר הוא לכתוב סתים [בדיו הימנית].

[משנ"ב ס"ק יט]

דאין דרך כתיבה בפה לכלי עלמא (28).

(28) וכן מי שטבעו לכתוב באופן משונה, או שהרגיל את עצמו לכך, כגון שמחזיק את הקולמוס בגב האצבעות וכדו', כתב בשו"ת הר צבי (אורח ח"א סי' כה) שפסול לכתוב סתים, אכן לענין סופר שמחזיק את הקולמוס באצבעות שאין הדרך להחזיק בהם [כגון באגודל ואמה], דעת הגרי"ש אלישיב (שבט הקהתי ח"א סי' כד) שאין בכך חסרון, ולכתוב עם כפפות על הידיים, כתב בפחחי תשובה (יורד סי' רעא ס"ק יט) שאין זה דרך כבוד לספר תורה.

[ביה"ל ד"ה אין צריך]

לא שרש אפילו בשיטה עליונה לדעת הקסבר, או מכל צד לדעת הנ"מ (29). ביאור דבריו, שנחלקו הראשונים במקור הדין שספר תורה צריך שירטוט, דעת הרמב"ם (פ"ז מהל' ספר תורה ה"ד) שהוא מהלכה למשה מסיני, כמיוזח, ודעת רבינו תם (בתוס' בגיטין ו, ב ד"ה אמר) שאין ספר תורה צריך שירטוט אלא מדינת דר' יצחק (גיטין שם). שאטור לכתוב דברי תורה בלא שירטוט, וצריך לשרטט שיטה אחת למעלה או מארבעה צדדים, ובמסכת סופרים (פ"א ה"א) שנינו, שיריעה שאינה משרטטת פסולה, ומבואר, שלפי רבינו תם שהפסול בספר תורה הוא משום הדין של ר' יצחק, הוא הדין לענין תפלין שנכתבו בלא שירטוט למעלה או מן הצדדים, שאף על פי שלא נאמרה בהן הלכה למשה מסיני, מימ פסולות הן מהדין של ר' יצחק, אבל לפי מה שאנו פוסקים ביד (סי' רעא ס"ה) כשיטת הרמב"ם, שספר תורה צריך שירטוט מהלכה למשה מסיני, וזהו הטעם שיריעה בלא שירטוט פסולה, אם כן בתפלין שלא נאמרה בהן הלכה למשה מסיני, ואין צריכות שירטוט אלא מהדין של ר' יצחק, אין ראייה מהמסכת סופרים שהן פסולות בלא שירטוט.

[משנ"ב ס"ק יא]

דכתב העליון מבטל קרב תתהוון (15).

(15) ולענין מריחת חומר שקוף בלתי נראה לעין על גבי האותיות כדי שישחמרו מטשטש ומחיקה, ראה מה שכתבנו להלן ס"ק קכח דע' 166. ולענין השחירת אותיות, ראה מה שכתבנו שם הע' 170.

[ביה"ל ד"ה כמחוק]

אפילו זרק זקב שלא בקדושת השם אסור לקחוק (16).

(16) היינו, שהפמ"ג מפרש שצמצם הורדת הזהב שעשו בצורת השם זוחי מחיקתו, ומוזה הוכיח שלא כהש"ך. אולם בשו"ת מהר"ם שיק (יורד סי' רסט) מפרש, שעל ידי הורדת הזהב יסור קצת מעובי הדיו של האות עצמה, ולפי זה מיושבת תמידת הפמ"ג.

[משנ"ב ס"ק יב]

יש מן שריי (17) ויש פוסקים: והקפמי האחרונים להקמיר (18).

(17) כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תריא, הובאו דבריו בב"י) שמועיל הדבר מדין 'כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו', ודינו כאילו נגרר.

(18) ואם נמצא כן בשעת הקריאה, כתב לקמן (סי' קמג ס"ק כה) שאם אפשר למצוא מי שיגררו בקל, יש לעשות כן, אולם אם אין שם מי שידוע לגרור הכתב בקל ובלי הפסד, ויש טורח הציבור לחזור אחר מי שידוע לעשות כן בספר תורה, או שאירע כן בשבת, מותר לקרוא בו.

[משנ"ב ס"ק טו]

הני עקץ שמאל של יוד (19).

(19) והיא שיטת רבינו תם בהר"ס במנחות (כט, א ד"ה קרצו), שצריך לעשות ליו"ד עוקץ למטה, ולהלן במשנת סופרים (אות יוד ביה"ל ד"ה גמ) כתב, שיש אומרים שהוא תג קטן מלמעלה על פניה, עיין שם.

[ביה"ל ד"ה צריך]

דעת הר"מ לפסול (20) וכו', דתקין מבני אפלו לדידה (21).

(20) וכמו שביאר במשנ"ב לקמן (סי' לו ס"ק יג) בשם הר"מ, שמדובר שנדבקו התגין באופן שנראים כתמינת עיין או שייין, וביאר ה"ר אפרים שם, שפסולה משום שנראית על ידי כך כאות אחרת.

(21) אמנם, אם השתנתה צורת האות על ידי דיבוק התגין, כגון כתיבת 'מוזות' שנדבקו שתי הוייגין בתגין שעל ראשיהן, ועל ידי זה נראה כאות חית, כתב הדעת קדושים (סי' ז) שהאותיות פסולות, ובאופן זה לא מועיל תיקון, משום שהוא 'שלא כסדרן' [וראה מקדש מעט שם ס"ק צ וגדולי הקדש ס"ק כח].

[משנ"ב ס"ק יז]

דאין דרך כתיבה בשמאל (22) וכו', נראה דכשר אפילו בשמאל (23), דוקא דמקשרינן באנשים הפסילין לזה לקמן בסימן ט"א.

(22) ובמבואר בגמרא (מנחות לו, א) שכתובה בימין, מדכתיב 'וכתבתם', ופירש רש"י (ר"ה מה) שרוב בני אדם כותבים בימין. וכתב בספר התרומה (סי' רה), שממה שאמרו בגמרא (שבת קג, א) שהכותב בשמאלו פטור לפי שאין דרך כתיבה בכך, מבואר שכתובה בשמאל פסולה אפילו בדיעבד.

(23) וטעם הדבר, משום שאין זו כתיבה אלא הכשר האותיות בלבד, וכעין זה כתב לקמן (סי' תקמ"ה ס"ק ב) לענין כתיבה בחול המועד,

יום ב' י"ט תמוז תשע"ה

מב באר הגולה

הלכות תפלין סימן לב

ז מנחות לר ח שם
לו ט ספר התרומה
סימן רה ונהגות
מיומן פ"ב מהלכות
תפלין בשם סמ"ק
י דעת הבית יוסף
כ מנחות לב
ל תוספות וקרא"ש
וספר התרומה מההיא
דגשין ומסכת סופרים
מ קרא"ש מהלכות
ספרות

על אות מאזכרות אין לו תקנה, לפי שאסור להעביר מהשם דהוי *במוחק את השם: ד *צריך שלא תדבק שום אות (ו) [ו] (יב) בתקרתה, אלא (יג) *כל אות תהיה מקפת גויל: הגה וכתב (יד) כתיבה תמה, שלא יחסר אפלו (טו) קוצו של יו"ד, ויהא מתנג (טז) כהלכתו (טז) וכתב (יז) כתיבה גסה קצת, שלא יהיו נמחקים מהנה, וכן מצוה ליפותן מבחין ומבפנים (דברי מרדכי): ה *צריך (יז) שיתכתב בימינו אפלו אם הוא שולט בשתי ידיו. ט"אם כתב (יח) בשמאל (ס) פסולים, אם אפשר למצא אחרים כתובים ביימין. ואטריך, שמאל ידך (יט) הני (ט) ימין: ו *אין (צריך) לשחטט לבי אם (כ) שיטה (י) עליונה. ט"אם אינו יודע לישר השיטה בלא שחטט

שערי תשובה

באר היטב

[ו] בתקרתה. עכ"ט. ודוקא נדבק בסופו, אבל בראשו או באמצעיתו מודה הר"ד דפסול אף בכה"ג, עין בכנה"ג. ומ"ש רק התג אחת דבוקה בתקרתה ר"ל שהתג של חכה אחת נוגע עם התג שבחכה שאצלה ונדבקו זה בזה, כנה כשיש המאירי הואיל ונדרש שאינו דבוק ע"י עצמה, כן מבאר בכנה"ג. וכן בסימן לו ביראפרים מ"ש שם בתגין שבאות אחת נוגעים זה בזה שפסול, ושם השעם משום דהוי שני באות דמקוה באות אחר, משא"כ כאן. ונראה דאף בתבה אחת שנוגעים התגין מאות לאות ליכא הן טעמא דנידו כמורכב להמאירי דכשר. ומ"ש בשם הפר"ח, נראה דגם המאירי מודה דודאי יש לגרר הדבוק, רק כמש"ל דלא נפסל מ"ש להלן קדם שגור משום

מ"א, וזה"ל פיוצא בזה דלאו דרך כתיבה הוא, אפלו ליכא אחרים אין לברך על תפלין שנתכתבו בכה"ג, ע"ת ע"ש: (י) עליונה. משום דאסור לכתב

באר היטב

משנה ברורה

לא קאי כלל על דברי הגמרא ויוסף קשוק וזה על הדיו, דבזה לא שיהי ענין מנמר כיון דכתב דלמשה קים, אלא הריב"ש קאי על עקר הדיו אם כתב בזה או בצבעונים עצמן וגורן וכתבן בדיו, דבזה שיהי ענין מנמר, והאריך בזה. ועין בבכ"י יוסף סימן רעו שהסכים לדברי האלה רבה וכן הבג"י וזה גס"פ: * כמחק את השם. אבל מוחק ממש לא הוי, דנשאר כתב התחתון. ומשמע מן אפלו ונ"כ זהב שלא בקדשת השם אסור למחקו (טז), דלא קמה שכתב שם אף ביונה דעה בסימן רעו בסעף קטן יב, פמ"ג: * צריך שלא תדבק שום אות בתקרתה. ואם התג אחד דבוקה בתקרתה, בזה יש נפקא מזה: דאם התגין של האות גופא דבק אחד בתקרת, דעת הרמ"ע לפסל⁽²⁰⁾ ונהובא דבריו לקמן במ"א ובא"ר. אף אם גופי האותיות נכ"ח כל אחד בפני עצמו, רק התג של אות אחד נוגע בתג שבאות שאצלה או מתבה לתבה, המאירי מקל בזה, והסג"ל אברהם והפרי תושב בא"ע סימן קכה סעף קטן יא מחמירין גס"פ בזה, אף האלה רבה בסימן זה כתב דיש להחמיר בזה רק בדאפשר, ונהובא דבריו בפרי מגדים באש"ל אברהם ומה דמחברי שערי תשובה משמע בסעף קטן ה [ז] שיש להחמיר אף להמאירי בדעבד אם לא התג, עינתי בפרי תושב שם ומשמע להדיא לדעת המאירי יש להכשיר אף בלא גרירה בדעבד. ומכל מקום לכתחלה בודאי יש להחמיר ולגרר, דעצת הרלב"ח שהביאו המגן אברהם בסעף קטן ג דתקון מהני אפלו לדידה⁽²¹⁾. ואפלו תגין שנוגעים אחד לחברו באות גופא נראה דמהני תקון, ואפלו בתפלין ומוזות, ולא מקרי שלא כסדרן, כיון דחזוין שלא נשפנה צורת אות מקדם עלי"י זה, וכן כתב בספר קסתי הסופר: * כל אות תהיה מקפת גויל. גויל דנקט לאו דוקא, דאין כותבין עליו תפלין, ויכלקמן בסעף ז, רק דנקט לשנא דשם אצל ספריתורה ולא דוקא, ע"ת: * אין צריך לשחטט כי אם שיטה עליונה. ובדעבד אם לא שחטט אפלו שיטה עליונה לדעת המחבר, או מפל עד לדעת הרמ"א⁽²²⁾, תלוי בין שיטת רבנו תם ושארי פוסקים, דלכוננו תם שכתב דספריתורה אין צריכה שחטט רק בשיטה עליונה לדעת המחבר או מפל עד לדעת הרמ"א, ובדעבד נפסל בזה, ומכרח לומר כן ממסכת סופרים דיריעה שאינה מסוגלת פסולה, אס"כ הוה הדין בתפלין, דתד דנא אית להו לשיטתו: אבל לפי מה דפסקין ביונה דעה סימן רעא סעף ה דספריתורה צריכה להיות שחטט בכלה כמו מוזה, אס"כ אין לנו ראייה לפסל התפלין בדעבד אף אם לא שחטט כלל, כן איתא בבאר הג"ר בקצרה, ובדבריו ניחא שלא כתב המחבר לפסל בדעבד כמו שכתב להדיא ביונה דעה בספריתורה ומוזה:

כמו בשמאל דעלמא וכנ"ל, אם אפשר למצא אחרים. וכתב הרמ"ע: מצוה היה במצרים שתפס אחד הקלמוס בשפתיו וכתב בו, ופסלו, דאין דרך כתיבה בפה כללי עלמא⁽²³⁾, וכתב המגן אברהם דפסול אפלו אם אי אפשר למצא אחרים. ועין בספר משנת אברהם בשם הגט מקשר ועוד פוסקים דמשוין זה או הכותב ברגלו להכותב ביד שמאל: ו (כ) שיטה עליונה. משום דתפלין אין עליה הלכה למשה מסיני לשחטט כמו מוזה, רק (טז) משום דאסור לכתב ג' תבות מפסוק בלי שחטט, על"כ כשמשחטט שיטה עליונה די, כי סתם בני אדם יודעים לאמן ידם לכתב כל השיטות ושרות אחר שכתבו שיטה עליונה. וקאמר "אין צריך", משום דאם ירצה לשחטט כל השיטין כדי

שער הציון

(ט) על"ת תמיד ופרי מגדים: (י) מגן אברהם: (יא) פרי מגדים: (יב) בית יוסף: (יג) אלה רבה ופרי מגדים: (יד) מגן אברהם ובאר הג"ר: (טו) אלה רבה ופרי מגדים דלא פלבוש: (טז) בית יוסף:

Torah-Box.com

diffusion du judaïsme aux francophones

Tél (France) : 01.80.91.62.91

Tél (Israël) : +972.77.466.03.32

contact@torah-box.com